

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 17 (30)

Суми – 2019

**SECTION 4
LABOUR LAW; SOCIAL SECURITY LAW**

**СЕКЦІЯ 4
ТРУДОВЕ ПРАВО;
ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i17.p:57>

**ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ
ЖІНОК, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

*Торяник Віолетта Олександрівна,
аспірантка кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

У статті досліджено поняття та особливості адміністративно-правового статусу жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що адміністративно-правовий статус жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, передбачає їх правове положення у відносинах з органами виконавчої влади, задоволення їх прав та охоронюваних законом інтересів шляхом звернення до таких органів. Жінки, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, мають загальний адміністративно-правовий статус, як і інші громадяни. Їх правоздатність повинна нічим не відрізнятися від правоздатності особи. У той же час, їх адміністративна дієздатність може мати обмежений або більш широкий характер внаслідок набуття додаткових статусів, зокрема, внутрішньо переміщеної особи (надалі – ВПО), одинокої матері, учасниці бойових дій внаслідок збройної агресії РФ. Адміністративно-правовий статус передбачає наявність адміністративної правосуб'єктності, яка складається з адміністративної правоздатності, адміністративної дієздатності та деліктоздатності. На підставі проведеного аналізу було виділено наступні категорії жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту: жінки, які залишили тимчасово окуповані окремі райони Донецької та Луганської областей, та набули статус ВПО; одинокі матері; жінки-учасниці антитерористичної операції із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях; жінки, які залишилися на окупованій території. Жінки, що постраждали від збройного конфлікту можуть набувати як загальний, так і спеціальний адміністративно-правовий статус. При цьому, набуття спеціального адміністративно-правового статусу (наприклад, ВПО) створює певні обмеження у реалізації низки соціальних, виборчих прав для жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту. Адміністративна правоздатність таких жінок повинна нічим не відрізнятися від загальної правоздатності осіб, але фактично правоздатність жінок, які отримали статус ВПО (право на свободу пересування, право голосувати на місцевих виборах) є обмеженою, не зважаючи на те, що зазначені права та свободи гарантовані Конституцією України та іншими законами. Наявність спеціального статусу для осіб, які залишилися на окупованій території, також передбачає обмеження правоздатності. Державою встановлено особливий режим переміщення осіб і товарів через лінію розмежування. Україна не може забезпечувати більшість конституційних прав та свобод внаслідок окупації частини її території країною-агресором. У подальших наукових

дослідженнях потребують окремого аналізу питання реінтеграції окупованих територій в Україну.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: адміністративно-правовий статус, загальний адміністративно-правовий статус, спеціальний адміністративно-правовий статус, внутрішньо переміщена особа, адміністративна правоздатність, адміністративна дієздатність.

ABSTRACT. This article explores the concept and specialities of the administrative and legal status of women who suffered as consequence of armed conflict in Ukraine. The analysis confirms that the administrative and legal status of women, who have suffered as a result of an armed conflict, safeguards their legal position in relations to the executive bodies, promotes their rights and ensures that their interests are protected by law when appealed to the certain administrative bodies. Women who have been affected by an armed conflict have a general administrative legal status, as do other citizens. Their legal capacity shall not be different to any other person. At the same time, their administrative capacity may be of limited or broader nature due to the acquisition of additional statuses, such as internally displaced persons (referred to as IDPs), single mothers, participants in hostilities due to the armed aggression of the Russian Federation. Administrative legal status assumes the presence of an administrative legal personality, that consists of an administrative capacity, dispositive capacity and delictual dispositive capacity. On the basis of this analysis, the following categories of women suffered as consequence of armed conflict were identified: women who left the temporary occupied areas of Donetsk and Luhansk regions and acquired IDP status; single mothers; women participating in an anti-terrorist operation to ensure national security and defense, to repel and deter the armed aggression of the Russian Federation in Donetsk and Luhansk regions; women who remained in the occupied territory. Victims of an armed conflict may acquire both general and special administrative legal status. At the same time, the acquisition of a special administrative legal status (for example, IDPs) creates certain restrictions in the implementation of certain social and suffrage rights of women who have been affected by the armed conflict. The administrative capacity of such women shall be no different from the general capacity of any other citizens, but in fact the legal capacity of women who have been granted IDP status (right to freedom of movement, right to vote in local elections) is limited, even despite the fact that these rights and freedoms are guaranteed by the Constitution of Ukraine and other laws. Special status for persons who remain in the occupied territory also implies limitations to their legal capacities. The state has established a special system for the movement of persons and goods through the line of demarcation. Ukraine cannot guarantee the majority of constitutional rights and freedoms due the certain parts of its territories being occupied by a country-aggressor. Further research requires a distinct analysis of the issue of reintegration of the occupied territories of Ukraine.

KEY WORDS: administrative legal status, general administrative legal status, special administrative legal status, internally displaced person, administrative capacity, dispositive capacity.

Актуальність. Питання адміністративно-правового статусу людини та громадянина у теорії адміністративного права є предметом ґрунтовних досліджень. У той же час, у адміністративному законодавстві відсутнє поняття «адміністративно-правового статусу», «адміністративної правоздатності», «адміністративної дієздатності». Проте суспільні явища як негативного, так і позитивного характеру вказують на доцільність дослідження адміністративно-правового статусу окремих категорій громадян. Збройний конфлікт з РФ призвів до необхідності перебудови системи публічного адміністрування щодо жінок, які зазнали негативного впливу внаслідок таких подій. У низці міжнародних документів зазначено, що

жінки є однією з найбільш уразливих категорій. Зокрема, це Женевська Конвенція «Про захист цивільного населення під час війни» [1], Декларація «Про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів» [2]. Адміністративно-правовий статус жінок є невід'ємною складовою правового статусу. Саме адміністративно-правові норми та механізми у більшості гарантують та забезпечують реалізацію особистих, політичних та соціально-економічних прав і свобод, обов'язків громадянина. Тому певна правова невизначеність внаслідок законодавчої неврегульованості поняття адміністративно-правового статусу особи в цілому та відсутність окремих наукових досліджень щодо

адміністративно-правового статусу жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, ускладнюють публічне адміністрування для таких категорій, необґрунтовано збільшують владний вплив на приватну сферу осіб.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Адміністративно-правовий статус жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, не виступав предметом самостійного дослідження. Системний аналіз такого статусу, виокремлення категорій жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, дозволяє визначити проблемні питання надання адміністративних послуг таким особам, гарантування їх прав, державного контролю за виконанням обов'язків та удосконалення механізму адміністративної відповідальності. Значна кількість адміністративно-правових норм щодо складових правового статусу зазначених осіб розміщена у різних нормативно-правових актах, більшість з яких має підзаконний характер. Тому з метою інкорпорації таких норм представляється доцільним виокремити категорії жінок за наявним у законодавстві правовим статусом як загального, так і спеціального характеру; конкретизувати складові адміністративно-правового статусу таких категорій, виходячи з надбань науки адміністративного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питанням правового статусу фізичної особи займалися: А. В. Панчишин [3], І. В. Бойко, І. П. Лаврінчук [4]. Адміністративно-правовий статус фізичної особи виступав предметом досліджень в працях О. М. Гуміна, Є. В. Пряхіна, О. В. Мещерякової [5], В.Д. Швеця. Правовий статус жінок окремо досліджувався представниками науки трудового, цивільного права. Більшість праць присвячено питанням гендерної рівності, забезпечення прав жінок у контексті материнства, сім'ї. Проте питання адміністративно-правового статусу жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, гарантування їх особистих, політичних та соціально-економічних прав і свобод досліджувались фрагментарно. У науковій літературі відсутні системні дослідження всіх соціально вразливих категорій жінок, на реалізацію прав та свобод яких вплинув збройний конфлікт.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення поняття адміністративно-правового статусу жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту; конкретизація категорій

таких жінок на підставі аналізу законодавства та доктринальних досліджень.

Основна частина. Досягнення поставленої мети дослідження передбачає системний аналіз наукових досліджень та законодавства щодо особливостей адміністративно-правового статусу жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту.

Виходячи з закріпленої ст. 24 Конституції України рівності прав і свобод громадян, адміністративно-правовий статус жінок має загально визнану структуру правового статусу. Традиційно у структурі правового статусу виділяють забезпечені законодавством права, обов'язки, законні інтереси та відповідальність. Окремі автори виділяють гарантії реалізації прав [6, С. 278]. Слід погодитися з такою пропозицією, оскільки без належного гарантування неможлива реалізація будь-яких прав.

Зокрема, М. Бояринцева виділяє поняття правового статусу у широкому та вузькому значеннях. Так, у вузькому значенні – це сукупність юридичних якостей, якими держава наділяє громадянина. У широкому розумінні правовий статус – це все, що так або інакше законодавчо закріплює становище громадянина в суспільстві, опосередковує усі види зв'язків і відношень між державою та громадянином [7, с. 21]. Погоджуючись з запропонованою класифікацією, правовий статус жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, доцільно віднести до розуміння правового статусу у вузькому значенні.

Окрім наведеної класифікації, адміністративно-правовий статус поділяється на загальний та спеціальний [8, с. 39-40]. Кожна особа наділена, передусім, загальним правовим статусом, який, як правило, рівний для всіх. Спеціальний статус може як доповнювати загальний, так і обмежувати його. Іноді сукупність спеціальних прав та обов'язків називають правовим модусом [7, с. 22].

У контексті дослідження адміністративно-правовий статус жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, передбачає їх правове положення у відносинах з органами виконавчої влади, задоволення їх прав та охоронюваних законом інтересів шляхом звернення до таких органів. Зокрема, саме так розуміють адміністративно-правовий статус Д.М. Бахрах [8, с. 32-33], Ю.А. Тихомиров [9]

Жінки, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, мають загальний адміністративно-правовий статус. Фактично їх правоздатність повинна нічим не відрізнятися від правоздатності особи. У той же час, їх адміністративна дієздатність може мати обмежений або більш широкий характер

внаслідок набуття додаткових статусів, зокрема, внутрішньо переміщеної особи (надалі – ВПО), одинокої матері, учасниці бойових дій внаслідок збройної агресії РФ.

Адміністративно-правовий статус передбачає наявність адміністративної правосуб'єктності, яка складається з адміністративної правоздатності, адміністративної дієздатності та деліктоздатності.

Адміністративна правоздатність як складова загальної правоздатності включає гарантовані Конституцією України та іншими законами права та свободи. Зокрема Конституцією України гарантовано свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом (ст. 33); право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38); право на житло (ст. 30); право на соціальний захист (ст. 47) [10].

Для конкретизації адміністративної правоздатності жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, доцільно виокремити такі категорії. Системний аналіз законодавства дозволяє визначити наступні категорії:

1. Жінки, які залишили тимчасово окуповані окремі райони Донецької та Луганської областей, та набули статус ВПО.

Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» гарантовано додержання їх конституційних прав та свобод. Ст. 9 Закону таким особам гарантовано додаткові права, серед яких єдність родини, сприяння у переміщенні її рухомого майна; сприяння у поверненні на попереднє місце проживання. Законом визначено додаткові обов'язки: повідомлення про зміну місця проживання; повернення незаконно отриманої соціальної допомоги [11].

Набуття статусу ВПО передбачає наявність як загального, так і спеціального адміністративно-правового статусу.

Слід зазначити, що для жінок, які виїхали на підконтрольну територію, набуття статусу ВПО є адміністративним обов'язком, оскільки без наявності такого статусу вони не можуть реалізовувати низку конституційних прав (право на соціальне забезпечення, обирати і бути обраною). Передбачені адміністративним законодавством процедури обмежують правоздатність жінок, які на початок конфлікту проживали у непідконтрольних Україні населених пунктах. Набуття статусу ВПО також передбачає обмеження гарантованих

Конституцією України прав (право на свободу пересування, право голосувати на місцевих виборах).

2. Одинокі матері.

Статус одинокої матері може мати як жінка-ВПО, так і жінка-учасниця бойових дій. Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» передбачено право на отримання грошової допомоги [12]. У адміністративно-правовому контексті це право передбачає звернення до органів державної влади для призначення такої допомоги і виконання умов отримання такої допомоги.

3. Жінки-учасниці антитерористичної операції із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях.

Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» передбачено низку пільг (ст.ст. 12-16) для такої категорії [13]. Проте отримання таких пільг передбачає виконання обов'язкових адміністративних процедур та взаємодію з органами державної влади.

Жінки-учасниці антитерористичної операції можуть набути додатковий статус особи з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах її проведення у складі добровольчих формувань.

До осіб з інвалідністю внаслідок війни належать особи з інвалідністю з числа: осіб, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях до 1 грудня 2014 року, а з 1 грудня 2014 року - на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, де органи державної влади здійснюють свої повноваження, та в населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення, під час проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях [13].

На сьогодні майже весь спектр послуг з охорони здоров'я надається особам з інвалідністю орієнтований на мирну ситуацію в країні, але

дивлячись на ситуацію, яка зараз відбувається в Україні потребують таких послуг набагато більше осіб, які відносяться до жертв збройного конфлікту, але не мають статусу особи з інвалідністю. Система реабілітації осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, на даний момент не створена. Люди не отримують системної допомоги з медичної та психологічної реабілітації.

4. Жінки, які залишилися на окупованій території.

Відповідно до Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» держава забезпечує таким особам захист основоположних політичних і громадянських прав і свобод людини; вживає заходи для звільнення Російською Федерацією, окупаційною адміністрацією Російської Федерації всіх незаконно затриманих, утримуваних громадян України; сприяє забезпеченню відновлення порушених матеріальних прав, забезпеченню соціально-економічних, екологічних та культурних потреб, зокрема шляхом реалізації заходів, визначених центральним органом виконавчої влади України, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованих територій, на виконання відповідних рішень Кабінету Міністрів України; надає правову та гуманітарну допомогу, у тому числі із залученням міжнародної допомоги, зокрема надання медичних та соціальних послуг на контрольованих Україною територіях; сприяє підтриманню культурних зв'язків; забезпечує доступ до навчальних закладів та засобів масової інформації України [14]. У той же час, Україна не може забезпечувати більшість конституційних прав та свобод внаслідок окупації.

Наявність спеціального статусу на зазначеній території передбачає обмеження правоздатності таких осіб. Державою встановлено особливий режим переміщення осіб і товарів через лінію розмежування.

Адміністративна дієздатність вищезазначених категорій жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, безпосередньо пов'язана з набутими статусами та можливими обмеженнями правоздатності. Сутністю адміністративної дієздатності є здатність своїми діями набувати права й обов'язки адміністративно-правового характеру; здійснювати їх. Оскільки момент виникнення повної адміністративної дієздатності у законодавстві не визначений, системний аналіз норм права вказує, що повна адміністративна

дієздатність для таких категорій жінок настає з 18 років або раніше у разі:

- реєстрації шлюбу до досягнення повноліття;
- досягнення шістнадцяти років і роботи за трудовим договором;

- якщо неповнолітня особа записана матір'ю дитини;

- якщо така особа досягла шістнадцяти років і бажає займатися підприємницькою діяльністю (ст.ст. 34, 35 Цивільного кодексу України) [15].

Можливість користуватися всіма наданими адміністративним законодавством правами істотно обмежена для жінок, які залишилися на непідконтрольній території. Вони не можуть скористатися більшістю адміністративних послуг. Для легалізації документів повинні регулярно перетинати лінію розмежування.

Змістом адміністративної деліктоздатності є несення юридичної відповідальності за порушення адміністративно-правових норм. Деліктоздатність досліджуваних категорій жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, має загальний характер. Як і всі інші суб'єкти адміністративного права, вони повинні нести відповідальність за нормами Кодексу України про адміністративні порушення.

Висновки.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що адміністративно-правовий статус жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, передбачає їх правове положення у відносинах з органами виконавчої влади, задоволення їх прав та охоронюваних законом інтересів шляхом звернення до таких органів. Жінки, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, мають загальний адміністративно-правовий статус. Їх правоздатність повинна нічим не відрізнятися від правоздатності особи. У той же час, їх адміністративна дієздатність може мати обмежений або більш широкий характер внаслідок набуття додаткових статусів, зокрема, внутрішньо переміщеної особи (надалі – ВПО), одинокої матері, учасниці бойових дій внаслідок збройної агресії РФ. Адміністративно-правовий статус передбачає наявність адміністративної правосуб'єктності, яка складається з адміністративної правоздатності, адміністративної дієздатності та деліктоздатності. В даному дослідженні було виділено наступні категорії жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту: жінки, які залишили тимчасово окуповані окремі райони Донецької та Луганської областей, та набули статус ВПО; одинокої матері; жінки-учасниці антитерористичної операції із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської

Федерації у Донецькій та Луганській областях; жінки, які залишилися на окупованій території. Жінки, що постраждали від збройного конфлікту можуть набувати як загальний, так і спеціальний адміністративно-правовий статус. При цьому, набуття спеціального адміністративно-правового статусу (наприклад, ТПО) створює певні обмеження у реалізації низки соціальних, виборчих прав для жінок, які постраждали внаслідок збройного конфлікту. Адміністративна правоздатність таких жінок повинна нічим не відрізнятися від загальної правоздатності осіб, але фактично правоздатність жінок, які отримали статус ВПО (право на свободу пересування, право

голосувати на місцевих виборах) є обмеженою, не зважаючи на те, що зазначені права та свободи гарантовані Конституцією України та іншими законами. Наявність спеціального статусу для осіб, які залишилися на окупованій території, також передбачає обмеження правоздатності. Державою встановлено особливий режим переміщення осіб і товарів через лінію розмежування. Україна не може забезпечувати більшість конституційних прав та свобод внаслідок окупації частини її територій країною-агресором. У подальших наукових дослідженнях потребують окремого аналізу питання реінтеграції окупованих територій в Україну.

Література:

1. Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Times of War. August 1949 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf.
2. Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict. December, 1974 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.19_declaration%20protection%20women%20armed%20conflict.pdf.
3. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії "правовий статус". А. В. Панчишин. Часопис Київського університету права. – 2010. – С. 95–98.
4. Лаврінчук І. П. Правовий статус державного службовця як учасника трудових правовідносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук. Лаврінчук І. П.. Київ, 1999. 20 с.
5. Мещерякова О. В. Щодо визначення елементів адміністративно-правового статусу учасників операцій ООН з підтримання миру [Електронний ресурс]. Форум права №2. 2011. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11movzpm.pdf>.
6. Лопатін С. В. Правовий статус громадян як суб'єктів адміністративно-правових відносин в інформаційній сфері [Електронний ресурс]. С. В. Лопатін. Форум права №2. С. 277– 282. 2010. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2010-2/10lcvvic.pdf>.
7. Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадян : до питання про склад елементів. М. А. Бояринцева. Право України. 2002. №8. С. 21– 25.
8. Бахрах Д. Н. Административное право России: учебник для вузов. Д. Н. Бахрах. Москва: Издат. группа НОРМА-ИНФРА, 2000. – 640 с.
9. Тихомиров Ю. А. Курс административного права и процесса. Ю. А. Тихомиров. 1998. 798 с.
10. Конституція України. Від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
11. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
12. Про державну допомогу сім'ям з дітьми. Закон України від 21.11.1992 № 2811-XII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>.
13. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>.
14. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях. Закону

України від 18.01.2018 № 2268-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>.

15. Цивільний кодекс України. Від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.